

Transformasi Medan Pasar sebagai ikonik pelancongan warisan: Dimensi keperluan pengunjung dan tuntutan peniaga

Hamzah Jusoh¹, Habibah Ahmad¹, Amriah Buang¹, Nor Ghani Mohd Nor², Lelawati Ismail¹, Er Ah Choy¹,
Muhammad Saiful Nizam Aduluan¹, Siti Nor Safiza Bt Safiei¹

¹Pusat Pengajian Sosial, Pembangunan dan Persekitaran, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia,

²Fakulti Ekonomi dan Pengurusan, Universiti Kebangsaan Malaysia

Correspondence: Hamzah Jusoh (email: hamzahbinjusoh@gmail.com)

Abstrak

Transformasi kawasan Medan Pasar sebagai sebuah pusat ikonik warisan adalah bertujuan untuk menjadikan kawasan ini sebagai salah satu tarikan pelancongan di Greater Kuala Lumpur dan di Malaysia. Kajian ini bertujuan untuk meneliti dimensi keperluan pengunjung dan tuntutan peniaga dalam proses ini. Dengan kata lain, apakah kemudahan sedia ada memenuhi kehendak kedua-dua pihak, dan apakah langkah-langkah pihak berkepentingan seiring dengan rancangan untuk mentransformasikan Medan Pasar sebagai pusat pelancongan warisan. Kajian ini menggunakan gabungan data daripada kaji selidik ke atas 150 orang responden iaitu peniaga dan pengunjung, pengamatan di tapak dan temuramah dengan pihak Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (DBKL). Hasil kajian mendapati Medan Pasar dan kawasan sekitarnya mempunyai kualiti perkhidmatannya tersendiri yang boleh ditransformasikan sebagai sebuah kawasan tarikan pelancongan warisan. Para pengunjung dan peniaga menyuarakan keperluan mereka seiring dengan langkah-langkah yang diambil oleh pihak DBKL dalam perancangan Greater Kuala Lumpur bagi EPP 7: Iconic Places iaitu salah satu bidang Bidang Utama Ekonomi Negara (NKEA) bagi menaiktaraf kawasan Medan Pasar dan kawasan sekitarnya. Kesimpulannya, Medan Pasar mampu ditransformasikan sebagai salah satu tempat ikonik pelancongan warisan.

Katakunci: bangunan ikonik, imej warisan, Medan Pasar, pelancongan warisan, pengunjung dan peniaga, transformasi

Transformation of Medan Pasar into an iconic heritage tourism: Dimension of visitors' and commercial's needs

Abstract

The transformation process of Medan Pasar into an iconic heritage will enhance its attractiveness/ uniqueness as one of premier tourist attractions in Greater Kuala Lumpur and Malaysia. The purpose of the study was to examine the dimension of the visitors' and retail traders' needs during the process of transformation. In a simple word, do the existing facilities fulfil the needs of both segments, and do the stakeholders initiatives in tandem with the transformation program of Medan Pasar into a heritage tourism area. The method of study comprised a questionnaire survey of 150 respondents; visitors and retail traders, field observation and interviews with DBKL. The study reveals that Medan Pasar and the surrounding areas have a unique characteristic that can be transformed and further, enhanced to become one of premier heritage tourist attractions. The study also found that the activities and development processes undertaken by the authorities are complimenting with the Greater Kuala Lumpur EPP7: Iconic Places Project, one of NKEA under the auspices of DBKL. The results also showed that with a high level of accessibility through a complete public transportation system and a full support of conservation, sustainability and

improved services by local authorities, Medan Pasar will be transformed as one of the iconic heritage tourism in Greater Kuala Lumpur.

Keywords: heritage image, heritage tourism, iconic buildings, Medan Pasar, transformation, visitors and retail traders

Pengenalan

Sejak berdekad lamanya, pelancongan warisan amat penting dalam pelancongan global. Tidak kira negara maju atau negara sedang membangun, tarikan warisan telah mempertingkatkan sumbangan industri pelancongan sama ada dari segi menjadi sebahagian dan memperkukuhkan produk atau tarikan ataupun menjadi tarikan utama pelancong ke kawasan tersebut (Kaika, 2010; Norhanim, 2006). Daripada pengalaman negara maju, usaha memtransformasi kawasan lama dan mempunyai cirian warisan yang tinggi telah mendapat perhatian pihak perancang bandar (Warnaby & Medway, 2008; Ahmad, 1998; Udjiyanto, 2012). Strategi pelancongan warisan dilakukan secara berskala besar mahupun kecil amat penting dalam senario pelancongan sesebuah negara. Pendekatan yang dilakukan adalah melalui transformasi baru, transformasi kawasan atau bangunan tinggalan kepada tarikan baru, membuka tarikan lama kepada awam dan mengintegrasikan tarikan lama atau warisan ke dalam kawasan pelancongan utama (Erwin et al., 2013). Ada pula pendekatan yang mempertingkatkan interpretasi ke atas pengalaman berada di kawasan sebegini (Othman et al., 2007). Malahan, pendekatan mendapat pengiktirafan dunia melalui Tapak Warisan Dunia UNESCO menjadi bahagian penting dalam meletakkan kawasan sejarah dan kawasan lama di posisi yang lebih tinggi sehingga di peringkat global (Nurul Farahana, 2014). Apa pun pendekatan yang diambil, kebanyakan kawasan ini tidak terkecuali daripada mematuhi Akta yang diwartakan dan mengamalkan pertimbangan penglibatan penduduk, pengunjung dan pengusaha dalam memulihara dan memelihara kawasan tersebut (Jabatan Warisan Negara, 2005; Er Ah Choy, 2013; Mohd Samsudin & Sulung, 2013).

Di Malaysia, kawasan bersejarah menjadi sebahagian daripada nic utama pelancongan negara mahupun perancangan bandar. Dalam hal ini, Kuala Lumpur sebagai sebuah bandar raya tidak terkecuali daripada memberikan perhatian kepada usaha membaiki pulih bangunan dan kawasan bersejarah (Dewan Bandaraya Kuala Lumpur, 1996). Melalui perancangannya ke arah Bandar Raya Perniagaan Bertaraf Dunia menjelang tahun 2020, salah satu hala tuju strategik yang telah digariskan dalam Draf Pelan Bandar Raya Kuala Lumpur 2020 untuk memperkenalkan Pelancongan Bandar Bertaraf Dunia melalui Perancangan Greater Kuala Lumpur bagi EPP 7: *Iconic Places* iaitu salah satu bidang Bidang Utama Ekonomi Negara (NKEA) dengan inisiatif-inisiatif yang telah ditetapkan (PEMANDU, 2010; Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (2010a, 2010b).

Salah satu kawasan yang menjadi tumpuan dalam Perancangan Greater Kuala Lumpur untuk menjadikan Bandaraya sebagai pusat ikonik dan warisan global adalah Medan Pasar.

Medan Pasar adalah aset yang sangat bernilai sebagai tempat tarikan dari segi warisan sejarah yang terletak di pusat Bandaraya Kuala Lumpur. Ia merupakan pusat kepada kawasan sekitar yang menjadi tumpuan orang ramai atau pelancong yang mempunyai pautan persegi dengan Central Market, Petaling Street (Kasturi Walk), Lebu Ampang, Masjid Jamek dan Dataran Merdeka. Di samping itu Medan Pasar juga merupakan pusat komersial pertama bagi seluruh Kuala Lumpur pada suatu masa dahulu ketika sejarah pembukaan Kuala Lumpur. Di kawasan Medan Pasar terdapat beberapa bangunan lama (*Shophouses & free standing building dan pre war building*) yang mempunyai ciri-ciri senibina lama khususnya ciri-ciri senibina *Neo-Classical* yang wujud antara tahun 1900 – 1930 (Unit Rekabentuk Bandar Dan Warisan, Jabatan Rekabentuk Bandar dan Bangunan, 2014).

Walaupun berada di lokasi yang strategik, Medan Pasar seolah-olah terabai dan tidak disedari mempunyai nilai warisan sejarah yang berharga yang boleh diketengahkan sebagai sebuah pusat pelancongan warisan global. Makalah ini bertujuan untuk mengkaji perspektif pengunjung tentang keupayaan Medan Pasar sebagai ikonik pelancongan warisan. Ini kerana usaha mentransformasikan Medan

Pasar yang dianggap sebagai kawasan berbahaya, gelap pada waktu malam dan kotor serta kekurangan kemudahan kepada suatu tarikan warisan yang mampu menyerlahkan bangunan ikonik berprofil tinggi, berupaya menjana pendapatan negara dan mempertahankan warisan sejarah di Bandaraya Kuala Lumpur.

Transformasi kawasan/ bangunan lama dan pelancongan warisan

Kajian-kajian tentang transformasi kawasan dan bangunan lama dalam pembangunan bandar dan pelancongan warisan tidak asing lagi dalam literatur pembangunan bandar dan pelancongan. Kajian tentang pembangunan bandar dikaitkan dengan program menaiktaraf kawasan lama dan juga mentransformasi kawasan yang dianggap tidak menguntungkan kepada suatu inisiatif yang menguntungkan bandar. Dalam pelancongan, kajian tentang usaha mengubah dan menaiktaraf kawasan lama dan yang ditinggalkan memberikan beberapa dimensi yang perlu diberikan perhatian oleh pelaksana. Kajian-kajian di negara maju menunjukkan bangunan dan kawasan lama mempunyai fungsian yang boleh memacu pelancongan (Donaire & Gali, 2008).

Bangunan lama sebagai penanda tempat.

Dalam menjadikan sesebuah kawasan sebagai tarikan pelancongan, ciri-ciri yang menjadi ingatan pelancong terhadap sesebuah kawasan yang dikunjunginya adalah penting. Menurut Udjianto (2012). Bangunan-bangunan ikonik pada dasarnya dikenali orang sebagai karya seni bina yang menjadi 'penanda tempat' dan 'penanda zaman' dalam era kebudayaan manusia. Seni bina ikonik dapat pula berfungsi sebagai penanda tempat di kawasan lingkungannya, serta mampu berdiri tegak dan mempunyai jangkahayat yang panjang, struktur bangunannya spesifik dan mempunyai nilai estetika yang menawan. Kesan mewah, megah dan mahal sudah merupakan istilah yang tidak dapat dielakkan bagi 'bangunan ikonik' atau 'seni bina ikonik' pada masa sekarang ini.

Imej dan tarikan sedia ada

Bangunan bersejarah sememangnya memiliki nilai identiti sesebuah kawasan dan mewakili keunikan sesebuah kawasan. Sehubungan itu, bangunan lama ini berupaya membentuk sebahagian daripada imej destinasi. Bagaimanapun ia juga bergantung pada penyediaan kemudahan utama dan sokongan yang menggalakkan kunjungan pelancong. Kawasan ini juga memerlukan imej destinasi yang menarik, mudah dan realistik (Kotler & Gartner, 2004). Penilaian terhadap sesuatu destinasi dalam imej positif yang tinggi, akan membolehkan destinasi tersebut dipilih dalam proses membuat keputusan oleh seseorang pelancong. Keadaan yang sebaliknya berlaku apabila sesuatu destinasi itu menonjol dengan imej negatif, malah ini akan memburukkan nama tempat dan seterusnya menjejaskan potensi pelancongan. Imej yang baik akan mempengaruhi pelancong agar membuat lawatan ulangan ke destinasi (Er Ah Choy, 2013). Mapjabil et al. (2012) menekankan faktor tarikan dan keseronokan yang unik, di samping jaminan keselamatan dititikberatkan dalam pilihan lokasi pelancongan oleh seseorang pelancong.

Sementara itu Habibah et al. (2012) mendapati keputusan pelancong untuk mengunjungi destinasi bergantung kepada persepsi positif terhadap destinasi tersebut. Perjalanan pelancong melibatkan penggunaan pelbagai kemudahan sokongan dan elemen yang ditawarkan, juga mempengaruhi kualiti pengalaman melancong. Kecekapan dan kelemahan komponen sokongan ini akan mempengaruhi imej dan persepsi pelancong. Imej dan persepsi pelancong bukan sahaja wujud di peringkat awal perancangan sebaliknya imej dan persepsi ini terus dibentuk sehingga beliau menamatkan perjalanannya. Malah, persepsi yang positif terhadap sesebuah destinasi mungkin akan berubah menjadi negatif jika mereka mengalami peristiwa pahit sewaktu berada di destinasi. Pengalaman pahit ini akan menjadi suatu memori yang dibawa pulang ke tempat asalnya untuk dikongsi bersama rakan dan saudara. Keadaan ini sekali gus membentuk satu imej dan persepsi yang kurang baik terhadap destinasi tersebut.

Menurut Idid (1996) dan Johar et al. (2011) identiti adalah suatu kelainan yang terdapat pada citra atau imej sesuatu tempat sehingga membezakannya dengan tempat-tempat lain. Komponen yang memainkan peranan yang amat penting dan menyumbang ke arah pembentukan identiti sesuatu tempat ialah bangunan-bangunan lama (Ahmad, 2006; Fielden, 2000). Pengabaian kepentingan dan sumbangan bangunan lama terhadap identiti bandar akan menyebabkan hilangnya nilai warisan seni bina. Corak rupa bandar yang ada pada bandar-bandar di seluruh Malaysia adalah suatu nilai budaya, yang jika ia lenyap tidak mungkin dapat diganti lagi (Idid 1996). Johar et al. (2011) juga menegaskan bangunan dan monumen lama bukan setakat mempunyai keistimewaan individu tetapi ia dapat menimbulkan variasi 'visual' indah yang membentuk imej sesebuah bandar.

Pemuliharaan dan pemeliharaan bangunan. Pemuliharaan merupakan satu bidang yang melibatkan pengekalan dan penjagaan ke atas bangunan warisan daripada dimusnahkan dengan mengambil kira kepentingannya kepada negara dan masyarakat seperti faktor sejarah dan estetik yang terdapat pada sesebuah bangunan warisan (Harun 2005). Aktiviti pemuliharaan bangunan telah lama menjadi amalan bagi sesetengah negara dan ia telah menjadi salah satu perkara penting sama seperti pemuliharaan sumber alam yang lain (Johar et al. (2011). Kini, bidang pemuliharaan menjadi satu revolusi yang semakin mendapat tempat di hati rakyat Malaysia. Kesedaran mengenai kepentingan pemuliharaan di negara ini merupakan satu tanggungjawab yang harus dipikul oleh setiap individu dalam masyarakat masa kini khususnya bagi mengekalkan kesinambungan sejarah yang pernah berlaku dahulu. Antara warisan kebudayaan yang perlu dipelihara adalah bangunan yang mempunyai nilai sejarah, seni bina dan budaya yang tinggi. Secara prinsipnya, bangunan dipulihara melalui kerja pembaikan dan pengubahsuaian tanpa merosakkan struktur asal atau merubah keaslian bangunan (Harun, 2005; Zainal, 2011; Kamal et al., 2007; Yuszaidy et al. 2013).

Kawasan dan metod kajian

Medan Pasar sebagai tarikan pelancongan warisan

Kajian ini dilakukan di kawasan Medan Pasar yang merupakan satu kawasan yang mempunyai identiti sejarah lampau sebagai pusat komersial utama Kuala Lumpur suatu ketika dahulu di sekitar tahun 1875-1880. Kedudukannya juga membolehkan ia berfungsi sebagai pusat kepada kawasan sekitar yang menjadi tumpuan orang ramai/pelancong seperti Central Market, Petaling Street (Kasturi Walk), Lebu Ampang, Masjid Jamek dan Dataran Merdeka. Menara Jam Warisan yang berada di bahagian tengah Medan Pasar merupakan mercu tanda dan sebagai titik pusat bagi aktiviti komersial utama dan Kuala Lumpur suatu ketika dahulu. Ciri-ciri bangunan warisan dan aktiviti sedia ada dan lampau ini telah menjadikan Medan Pasar berpotensi untuk ditransformasikan sebagai sebuah tempat ikonik warisan.

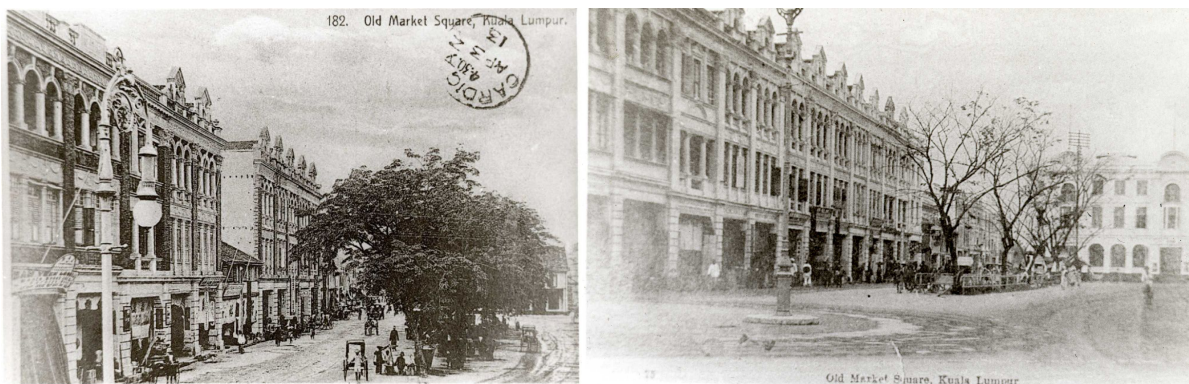

1 – Dataran Merdeka 2 – Leboh Ampang 3 – Jalan Petaling 4 – Pasar Budaya/Kasturi Walk 5 – Masjid Jam

Sumber: Unit Rekabentuk Bandar Dan Warisan, Jabatan Rekabentuk Bandar dan Bangunan, Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (DBKL)

Rajah 1. Pelan lokasi kawasan kajian

Kawasan Medan Pasar terletak di tengah-tengah jalan utama yang membentuk segiempat sama iaitu Jalan Silang, Leboh Pasar dan Jalan H.S. Lee serta Sungai Klang yang berada di sempadan Barat. Kajian ini tertumpu di kawasan Medan Pasar dan kawasan sekitarnya yang menjadi tumpuan orang ramai iaitu kawasan Central Market, Petaling Street (Kasturi Walk), Leboh Ampang, Masjid Jamek dan Dataran Merdeka. Kawasan ini dipilih kerana mempunyai identiti tersendiri iaitu kawasan yang banyak bangunan bersejarah dan mempunyai sejarah hebat yang boleh dijadikan tarikan warisan negara.

Sumber: Unit Rekabentuk Bandar Dan Warisan, Jabatan Rekabentuk Bandar dan Bangunan, Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (DBKL)

Foto 1. Bangunan lama (Shophouses & free standing building dan pre war building) yang mempunyai ciri-ciri senibina lama khususnya ciri-ciri senibina Neo-Classical yang wujud antara tahun 1900 – 1930.

Sumber: Kajian Lapangan 2014

Foto 2. *Bangunan Warisan daripada ciri-ciri senibina Neo-Classical yang wujud antara tahun 1900 – 1930 masih kekal di Medan Pasar*

Data dan analisis

Data kajian diperoleh daripada pelbagai sumber primer dan sekunder. Data primer dikumpul melalui pengedaran borang kaji selidik dan enumerasi pengkaji di lapangan. Kaji selidik dilakukan terhadap 100 pengunjung dan 50 peniaga secara persampelan bertujuan. Borang kaji selidik ditadbirkan ke atas responden untuk mendapatkan pandangan mereka terhadap tarikan secara keseluruhan, imej pelancongan warisan, minat, kemudahan-kemudahan asas, landskap kejur dan lembut dan pengekaln perniagaan di Medan Pasar. Kaedah pemerhatian digunakan bagi mendapatkan maklumat tentang perlakuan pelancong di tapak pelancongan, keadaan dan tahap penyediaan infrastruktur serta kemudahan pelancongan yang lain, corak seni bina bangunan warisan dan amalan budaya. Kajian ini telah memberi perhatian yang khusus terhadap peniaga dan pengunjung yang berada di Medan Pasar dan kawasan sekitarnya. Di samping itu, temu bual dengan Arkitek daripada Unit Rekabentuk Bandar Dan Warisan, Jabatan Rekabentuk Bandar dan Bangunan, Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (DBKL), dan peniaga setempat juga dilakukan untuk mendapatkan pandangan tentang aktiviti, tarikan sedia ada dan mendapatkan pandangan tentang kemampuan Medan Pasar sebagai kawasan tarikan pelancongan di Kuala Lumpur. Data sekunder pula diperoleh daripada pelbagai sumber termasuk daripada Unit Rekabentuk Bandar Dan Warisan, Jabatan Rekabentuk Bandar dan Bangunan, DBKL yang terlibat secara langsung dengan kawasan kajian.

Hasil kajian dan perbincangan

Profil pengunjung dan peniaga

a. Profil pengunjung, tempoh lawatan, perbelanjaan dan sebab berkunjung

Kajian ini melibatkan 150 responden, 100 (60%) terdiri daripada pengunjung dan 50 (40%) lagi peniaga. Jadual 1 menunjukkan latar belakang responden pengunjung yang menonjolkan pengunjung wanita lebih ramai berbanding lelaki, dan kebanyakannya mereka belum berkahwin. Dari segi profesion, kebanyakannya pekerja swasta dan selebihnya adalah pekerja kerajaan, sambilan dan tidak bekerja. Responden pengunjung dan peniaga kebanyakannya berpendidikan sekurang-kurangnya sekolah

menengah hingga universiti. Majoriti responden adalah rakyat tempatan, berbangsa Melayu tetapi terdapat seorang sahaja responden pengunjung dari luar Negara.

Jadual 2 menunjukkan pengunjung Selangor merupakan responden yang teramai mengunjungi kawasan ini, diikuti Kuala Lumpur. Pengunjung negeri-negeri lain meliputi Pahang, Perak Pinang, Melaka, Negeri Sembilan dan Perlis. Kebanyakan mereka berbelanja dalam kadar yang rendah dan kos membeli belah di kawasan ini kurang daripada RM150 sahaja. Ini berikutan kecenderungan pengunjung berada di kawasan ini kurang daripada satu hingga tiga jam. Malahan, kebanyakan pengunjung menjelaskan bahawa tujuan kedatangan mereka adalah untuk membeli-belah, bersiar-siar dan selebihnya untuk bekerja dan melawat bangunan warisan.

Jadual 1. Profil demografi pengunjung dan peniaga

Aspek	Pengunjung		Peniaga		
	Kekerapan	Peratus	Kekerapan	Peratus	
Umur	18-21	20	20	13	26
	22-25	31	31	17	34
	26-29	20	20	11	22
	>30	29	29	9	18
	Jumlah	100	100	50	100
Bangsa	Melayu	18	36	18	36
	Cina	14	28	14	28
	India	12	24	12	24
	Lain-Lain	6	12	6	12
	Jumlah	100	100	50	100
Tahap Pendidikan	Sekolah Rendah	4	8	4	8
	Sekolah Menengah	27	54	27	54
	Diploma	11	22	11	22
	Ijazah Sarjana Muda	7	14	7	14
	Lain-Lain	1	2	1	2
	Jumlah	100	100	50	100
Pekerjaan	Pekerja Kerajaan	12	12		
	Pekerja Swasta	38	38		
	Pekerja Sambilan	13	13		
	Tidak Bekerja	30	30		
	Lain-Lain	7	7		
	Jumlah	100	100		
Asal	Kuala Lumpur	23	23.0		
	Selangor	24	24		
	Negeri di utara	17	17		
	Negeri di selatan	10	10		
	Senanjung				
	Pantai Timur	21	21		
	Sabah dan Sarawak	5	2		

Sumber: Data Kajian Lapangan 2014

Jadual 2. Tempoh dan sebab berkunjung ke Medan Pasar

Aspek	Bilangan	Peratus	
Tempoh Lawatan	1-2 jam	63	63.0
	2-5 jam	13	13.0
	Lebih 5 jam – 7 jam	3	3.0
	> 7 jam	21	21.0
	Jumlah	100	100.0

Aspek	Bilangan	Peratus	
Kos Harian Sepanjang Lawatan	<RM150	40	40.0
	RM151-RM300	35	35.0
	RM301-RM450	16	16.0
	>RM451	9	9.0
	Jumlah	100	100.0
Aktiviti Utama Semasa Berkunjung Di Medan Pasar	Bersiar-siar	8	8.0
	Melawat Kawasan Warisan	5	5.0
	Membeli belah di kawasan sekitar	48	48.0
	Berjumpa rakan-rakan	9	7.0
	Bekerja	18	18.0
	Merehatkan Diri	11	11.0
	Lain-Lain	3	1.0
	Jumlah	100	100.0

Sumber: Data Kajian Lapangan 2014

b. Peniaga di kawasan Medan Pasar

1) Status, jenis dan taraf premis perniagaan serta tumpuan pasaran

Bagi responden peniaga pula, kebanyakannya dalam lingkungan usia yang muda di antara 18-30 tahun. Sebahagian besar peniaga merupakan rakyat Malaysia tetapi terdapat juga peniaga daripada luar Negara seperti Indonesia, Nepal dan Pakistan. Jadual 3 menunjukkan bahawa lain-lain perniagaan merupakan yang mendominasi di Medan Pasar, Pasar Seni, Petaling Street dan sekitar Masjid Jamek iaitu mewakili 46 peratus. Kedua tertinggi adalah perniagaan pakaian iaitu sebanyak 26 peratus, diikuti 20 peratus berniaga makanan dan 6 peratus perniagaan peralatan elektrik. Didapati perniagaan perabot adalah yang terendah dalam jenis perniagaan, hanya 2 peratus daripada peratusan keseluruhan di Medan Pasar

Analisis terhadap jenis perniagaan mendapati perniagaan tunggal paling tinggi iaitu 23 peniaga. Sebanyak 15 peniaga adalah perniagaan syarikat Sdn Bhd. Akhir sekali, perniagaan perkongsian mewakili 12 responden atau 24 peratus daripada jumlah keseluruhan. Kebanyakan premis perniagaan disewa iaitu 70 peratus manakala premis perniagaan milik sendiri dilakukan oleh 15 responden atau 30 peratus daripada jumlah keseluruhan.

Dari segi memulakan perniagaan, hampir separuh premis memulakan perniagaan pada tahun 2000 – 2014. Peniaga lama semakin merosot kerana tahun terawal hanyalah satu dan tahun 1980 hingga 1999 pula hanya 10 peratus. Keadaan ini berlaku disebabkan wujudnya perubahan pemilikan perniagaan sama ada daripada pemilik kepada penyewa ataupun bertukar penyewa. Ini terjadi kerana dahulunya kawasan ini kotor dan terabai, serta sesak dengan orang ramai yang menggunakan perhentian bas bandar dan teksi yang beroperasi di sini. Sementara itu analisis tumpuan pasaran peniaga di Medan Pasar, Pasar Seni, Petaling Street dan sekitar Masjid Jamek menunjukkan tumpuan pasaran adalah kepada pelancong tempatan iaitu sebanyak 66 peratus manakala tumpuan kepada pelancong luar mewakili 34 peratus sahaja.

Jadual 3. Status, jenis dan taraf premis perniagaan serta tumpuan pasaran

Aspek	Jenis	Bilangan	Peratus
Jenis Perniagaan	Makanan	10	20.0
	Perabot	1	2.0
	Pakaian	13	26.0
	Peralatan Elektrik	3	6.0
	Lain-Lain	23	46.0

Aspek	Jenis	Bilangan	Peratus
Tahun memulakan perniagaan	1880	1	2.0
	1980-1999	5	10.0
	2000 - 2010	23	46.0
	2011-2014	21	42.0
Taraf Perniagaan	Perniagaan Tunggal	23	46.0
	Perkongsian	12	24.0
	Syarikat Sdn Bhd	15	30.0
Taraf Premis Perniagaan	Menyewa	35	70.0
	Milik Sendiri	15	30.0
Tumpuan Pasaran Perniagaan	Pelancong Tempatan	33	66.0
	Pelancong Luar	17	34.0

n = 50 responden (100 peratus)

Sumber: Hasil kajian 2014

2) Dimensi keperluan pengunjung dan peniaga di kawasan Medan Pasar

Kajian ini juga meneliti pandangan pengunjung dan peniaga tentang keupayaan kawasan ini menjadi tarikan pelancong. Seperti yang diringkaskan dalam Jadual 4, kedua-dua segmen ini sependapat bahawa Medan Pasar mempunyai tarikan warisan. Apabila ditanya tentang kemampuan pula, pihak peniaga ternyata seratus peratus menyatakan potensi yang ada pada kawasan ini. Sementara pengunjung pula menunjukkan sekitar 95 peratus menyatakan ya dan segelintir 5 peratus menyatakan hal sebaliknya.

Jadual 4. Pandangan pengunjung dan peniaga terhadap Medan Pasar

Pandangan	Respons pengunjung dan peniaga		Bilangan	Peratus
	Pengunjung	Pengusaha		
Pada pendapat anda adakah kawasan medan pasar ini mempunyai ciri-ciri warisan sejarah	Pengunjung	Ya	95	95.0
		Tidak	5	5.0
	Pengusaha	Ya	48	96.0
		Tidak	2	4.0
Adakah medan pasar ini mampu untuk menjadi pusat tarikan pelancongan	Pengunjung	Ya	95	95
		Tidak	5	5
	Pengusaha	Ya	50	100
		Tidak		

N – Pengunjung; 100 responden, n bagi pengusaha ialah 50 responden

3) Penyediaan keperluan pengunjung dan tuntutan peniaga

Penyediaan keperluan pengunjung dan tuntutan peniaga pada kawasan tarikan warisan juga diteliti dalam kajian ini. Jadual 5 menunjukkan dapatan kajian tentang beberapa elemen penting. Bagi pengunjung, keperluan dari segi tarikan, kebanyakannya berada di tahap yang sangat penting. Ini kerana bagi mereka, tarikan sedia ada memperkukuhkan lagi imej kawasan ini. Mereka jelas menekankan sejarah lampau sebagai tarikan, meskipun faktor ketersampaian masa kini adalah juga sangat penting. Bagi pengunjung, penyediaan kawasan kajian dari segi kemudahan awam dan lanskap samada lanskap lembut dan kejur masih lagi di tahap sederhana dan belum mencukupi. Mereka berpendapat suasana secara keseluruhan di Medan Pasar dan sekitar adalah sangat penting bagi mencapai kepuasan maksimum.

Jadual 5. Dimensi penyediaan keperluan pengunjung dan tuntutan peniaga terhadap kawasan di Medan Pasar

Tahap Kepuasan terhadap penyediaan keperluan pengunjung dan peniaga	Peniaga	Pengunjung
Ciri-ciri warisan pada bangunan	Sangat penting	Sangat penting
Landskap bertemakan budaya tempatan	Sangat penting	Penting
Arca	Sangat penting	Neutral
Papan tanda bercirikan budaya tempatan	Sangat penting	penting
Papan tanda mengikut standard antarabangsa	Sangat penting	Penting
Bangunan tinggalan sejarah		Penting
Menara Jam		Penting
Perniagaan kedai barangan seperti handphone, beg, alat tulis dan kedai pertukaran wang asing	Penting	Penting
Kemudahan intitusi kewangan	Penting	Penting
Hiasan air pancut di sini		Penting
Kemudahan penginapan hotel	Penting	Penting
Kemudahan pengangkutan awam LRT, Monorel, stesen bas dan teksi	Sangat penting	Sangat penting
Terletak berhampiran dengan kawasan tarikan sekitar seperti Pasar Seni, Masjid Jamek, Dataran Merdeka dan Lebu Ampang/Petaling Street serta Sungai Klang.	Sangat penting	Sangat penting
Suasana secara keseluruhan di Medan Pasar dan Sekitar		Sangat penting

Sumber: Data Kajian Lapangan 2014

Sementara itu, dari perspektif peniaga, mereka juga tidak kurangnya memberikan persetujuan tertntang tarikan ikonik di kawasan ini. kepada pengunjung. Bagaimanapun sebagai peniaga mereka menyatakan ketersampaian dan hubungan dengan kawasan lain adalah sangat penting. Lebih memerlukan ialah penyediaan kemudahan asas dan sokongan dalam mentranformasikan Medan Pasar sebagai tempat ikonik pelancongan warisan. Dalam kalangan mereka, Medan Pasar mempunyai potensi yang sangat baik untuk dijadikan sebagai kawasan pelancongan warisan dengan wujudnya beberapa blok bangunan lama yang mempunyai rekabentuk ciri-ciri warisan sejarah zaman pemerintahan colonial sekitar tahun 1900 – 1930.

Bagaimanapun, melalui pengamatan pengkaji dan temu bual dengan pengunjung dan peniaga di kawasan kajian, kemudahan ruang pejalan kaki yang menghubungkan Medan Pasar dengan kawasan sekitar, kemudahan tandas awam, tempat duduk dan tempat letak kereta mendapat maklumat balas memuaskan sahaja daripada pengunjung dan penghuni. Ini adalah kerana ruang pejalan kaki sediaada tidak bersambung dengan ruang pejalan kaki sekitar terutama ke Central Market dan Masjid Jamek. Laluan pejalan kaki tidak dipasang CCTV, membahayakan bagi pengguna wanita. Kemudahan telefon awam tidak disediakan serta ruang letak kereta berhampiran tidak mencukupi. Kemudahan sokongan seperti tandas awan tidak disediakan, inisiatif pemilik restoran sendiri mengenakan bayaran sebanyak 50 sen kepada sesiapa yang ingin menggunakan tandas di restorannya kecuali pelanggannya sahaja tidak dikenakan bayaran.

Menurut peniaga, selain menghadapi persaingan dengan perniagaan lain, antara cabaran yang perlu dihadapi adalah sikap pemilik bangunan yang menyewakan tingkat-tingkat atas kedai mereka untuk kegunaan asrama pekerja asing seperti Nepal dan Vietnam. Adanya pekerja-pekerja asing dan gelandangan telah menimbulkan perasaan takut di kalangan peniaga di sini kerana telah beberapa kali belaku kejadian pecah masuk ke premis mereka.

Selain itu para peniaga mempunyai pandangan tentang Medan Pasar sebagai kawasan yang menguntungkan perniagaan. Jadual 6 menunjukkan dimensi keperluan perniagaan di kawasan ini.

Pengekalan perniagaan yang mereka jalankan bagaimanapun berkisar kepada pengukuhan perkhidmatan yang menyokong industri pelancongan. Warisan juga dalam banyak hal tidak diabaikan apabila ia menyenyuh perniagaan dio kawasan yang ada tarikan sejarah. Melalui temubual dengan pemilik restoran di kawasan ini, pemandangan adalah salah satu faktor yang menjadi tarikan di kawasan ini disamping aktiviti perniagaan. Usaha pihak DBKL untuk mengindahkan kawasan ini dengan mengecat semula bangunan-bangunan berbentuk warisan sejarah adalah antara langkah-langkah bagi menggalakkan peniaga membuka perniagaan dan mengekalkan perniagaan mereka di sini.

Jadual 6. Dimensi pengusaha terhadap pengekalan perniagaan di Medan Pasar

Aspek	Sangat Setuju	Setuju	Neutral	Kurang setuju	Tidak Setuju	Jumlah Responden
Pasaran yang kukuh	19	21	7	3		50
Perniagaan warisan	21	12	9	5	3	50
Kemudahan maklumat dan komunikasi	11	24	9	4	2	50
Kemudahan perkhidmatan institusi kewangan	21	24	4	1		50
Mempunyai pelanggan tetap	28	12	9	1		50
Kemudahan rawatan kesihatan	5	14	19	1	11	50
Kemudahan pengangkutan awam	39	9	2			50
Berhampiran dengan kawasan Pasar Seni, Masjid Jamek, Dataran Merdeka dan Lebu Ampang	40	6	3		1	50
Keselamatan terjamin	13	9	14	11	3	50

Sumber: Data Kajian Lapangan 2014

Perbandingan saranan pengunjung dan peniaga dengan strategi tindakan Pihak Berkepentingan

Melalui kajian ini, para pengunjung dan peniaga diminta untuk menyarankan cadangan untuk menjayakan program transformasi kawasan ini. Cadangan yang diberikan oleh pengunjung dan peniaga ternyata seiring dengan langkah strategik yang menjadi komitmen pihak berkepentingan untuk melaksanakannya (Jadual 7). Apa yang diutarakan oleh mereka seperti kebersihan, kurangkan tumpuan warga asing, langskap dan aktiviti berorientasikan pengguna dan acara menjadikan pihak berkepentingan dilihat sebagai pelaksana kepada keperluan pengunjung dan peniaga. Agak menarik juga, saranan pengunjung dan peniaga bersifat *'ends of the means'* sementara pihak DBKL umpamanya dilihat mengemukakan *'means for the ends'* yang diinginkan oleh pengunjung dan peniaga. Dalam banyak hal keperluan dan tuntutan ini perlu seiringan.

Jadual 7. Rumusan cadangan dan langkah-langkah pihak berkepentingan

Hasil Kajian di Tapak	Langkah-langkah yang Telah Dikenal Pasti oleh Pihak Berkepentingan
Tingkatkan Kebersihan	<ul style="list-style-type: none"> Mewujudkan persekitaran yang lebih bersih dengan penyediaan tong-tong sampah dengan rekabentuk yang lebih menarik dan tahan lasak disamping program pembersihan yang lebih kerap;

Hasil Kajian di Tapak	Langkah-langkah yang Telah Dikenal Pasti oleh Pihak Berkepentingan
Kerjasama Dengan Pihak Kerajaan	<ul style="list-style-type: none"> • Menaiktaraf lorong belakang rumah kedai Jalan Hang Kasturi (membenarkan aktiviti perniagaan <i>double frontage</i>) bagi menghubungkan Kasturi Walk dengan Sze Ya Temple; • Melalui pendekatan pengkalan bangunan bagi menekankan kepentingan pengkalan warisan sejarah meliputi perkara-perkara seperti berikut: • Bangunan-bangunan yang dibina sekitar di tahun 1880an dikekalkan menjadi warisan sejarah; • Bangunan-bangunan yang mempunyai ciri-ciri senibina lama khususnya ciri-ciri senibina <i>Neo-Classical</i> yang wujud antara tahun 1900 – 1930 dikekalkan sebagai bangunan warisan; • Mengadakan Program Pengindahan Dan Mengecat Semula Bangunan Usang yang terdapat di Medan Pasar;
Kurangkan Warga Asing	<ul style="list-style-type: none"> • Memindahkan warga Nepal dan Mymmar yang menyewa di tingkat atas bangunan kedai melalui penguatkuasaan dan pembaharuan lesen berniaga serta cukai pintu oleh pemilik bangunan;
<p>Landskap Yang Lebih Menarik seperti penyediaan Landskap Kejur dan Lembut.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Penanaman pokok-pokok teduhan • Elemen-elemen lampu-lampu taman yang berbentuk <i>pole light, up-light</i> , lampu limpah) • Landskap berbentuk arca • Tumbuhan dalam tempayan dan pasu • Tumbuhan yang menjalar • Aspek keselamatan seperti pembinaan pagar dan papan tanda serta CCTV di lokasi pelancongan • Elemen air seperti air pancut untuk memberikan kesan penyejuk • Penyediaan bangunan pameran dan pusat penerangan pelancongan 	<ul style="list-style-type: none"> • Menyediakan rekabentuk perabot jalan yang seragam dan ringkas tetapi menarik dan perletakannya di lokasi yang sesuai; • Memperbanyakkan penyediaan landskap lembut khususnya di sekitar kawasan Menara Jam dan menggantikan pokok-pokok yang tidak bersesuaian dari Jalan Hang Kasturi ke kawasan Medan Pasar dengan jenis pokok yang lebih sesuai;
Mencantikkan Bangunan	<ul style="list-style-type: none"> • Membaikpulih bangunan-bangunan lama dan melaksanakan program mengecat khususnya pada bangunan-bangunan rumah kedai (jenis <i>Pre War Building</i>); • Mengadakan Program Pengindahan Dan Mengecat Semula Bangunan Usang yang terdapat di Medan Pasar;
Mencantikkan kawasan	<ul style="list-style-type: none"> • Melalui cadangan menaik taraf kemudahan lanskap lembut dan kejur serta penyediaan kemudahan awam;
Perbanyakkan Pusat Kunjungan Keluarga	<ul style="list-style-type: none"> • Menukar aktiviti perniagaan sediada yang kurang mendapat perhatian pembeli kepada aktiviti penjualan cenderamata;

Hasil Kajian di Tapak	Langkah-langkah yang Telah Dikenal Pasti oleh Pihak Berkepentingan
Promosi	<ul style="list-style-type: none"> Promosi akan dipergiatkan setelah langkah-langkah menaik taraf kawasan Medan Pasar selesai dilaksanakan. Kini promosi Central Market melalui media massa sedang dilakukan sebagai langkah pertama;
<p>Tingkatkan Kemudahan Awam seperti:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ruang pejalan kaki yang menghubungkan Medan Pasar dengan tempat tarikan sekitar Tempat duduk yang mencukupi Tempat letak kenderaan Tandas awam Telefon awam Pusat maklumat Kemudahan orang kurang upaya (OKU) Surau Kemudahan ruang legar untuk pejalan kaki Wakaf 	<ul style="list-style-type: none"> Menyediakan kawasan pejalan kaki yang bebas halangan dengan mengalihkan <i>feeder pillar</i> TNB dan Telekom ke satu kawasan yang lebih sesuai serta menyediakan satu rekabentuk papan tanda yang lengkap dan perletakkannya di kawasan yang strategik; Menaiktaraf semua laluan pejalan kaki dengan mengambilkira ciri-ciri ketahanan, keselesaan dan menerapkan fungsi bagi kemudahan golongan OKU; Menukar wajah keseluruhan kawasan Medan Pasar ini kepada laluan pejalan kaki sepenuhnya (<i>no vehicles allowed</i>) pada waktu malam dan mewujudkan aktiviti <i>side walk café, souvenir shops, theater</i> dan lain-lain lagi; Mewujudkan satu mekanisma bagi menghubungkan kawasan Medan Pasar ini dengan kawasan sekitarnya seperti Leboh Ampang, Central Market/Kasturi Walk, Jalan Petaling, Masjid Jamek dan juga Dataran Merdeka melalui perancangan Heritage Trail , Greater Kuala Lumpur ; Membina laluan sejarah Heritage Trail ini adalah merupakan satu kemudahan kepada pelancong asing dan tempatan untuk pergi ke tempat-tempat bersejarah dan menarik dalam kawasan Bandaraya Kuala Lumpur;
<ul style="list-style-type: none"> Tingkatkan Keselamatan 	<ul style="list-style-type: none"> Mewujudkan pencahayaan impak pada setiap bangunan rumah kedai bagi mewujudkan persekitaran yang lebih menarik dan selamat pada waktu malam; dan Menaiktaraf keseluruhan jalan di Medan Pasar dengan menggunakan <i>Interlocking Paver</i> yang mempunyai corak yang menarik yang mana ini secara tidak langsung akan digunakan oleh pejalan kaki sepenuhnya pada waktu malam.

Sumber: Data Kajian Lapangan 2014

Oleh kerana kawasan Medan Pasar merupakan tempat tumpuan warga asing seperti Nepal, Vietnam dan Myanmar, tempat ini menjadi kawasan yang sangat sesak dengan orang-ramai pada hari cuti hujung minggu terutamanya pada hari Ahad. Tambahan pula terdapatnya stesen bas bandar dan teksi di kawasan ini disamping kedudukannya berhampiran dengan stesen LRT Central Market dan stesen Monorel Masjid Jamek. Melalui temubual bersama pihak DBKL, tindakan penguatkuasaan terhadap aktiviti perniagaan tanpa lesen bagi restoran dan asrama pekerja sedang dalam tindakan pihak DBKL. Beliau memaklumkan stesen bas berhampiran adalah sementara dan akan dipindahkan apabila siap sepenuhnya stesen MRT Merdeka kelak. Malahan pihak DBKL sendiri dalam tindakan mengecat semula bangunan-bangunan warisan yang terdapat di sini, disamping itu bagi mengatasi tahap keselamatan pengunjung pihaknya dalam proses untuk melakukan tindakan pembersihan kawasan dan menambahkan lampu-lampu bagi pencahayaan yang terang pada waktu malam di kawasan Medan Pasar dan sekitarnya.

Didapati data kajian di lapangan menunjukkan maklum balas tentang pemasalahan dan keperluan di kalangan pengunjung dan peniagaan di kawasan kajian adalah selari dengan cadangan langkah-langkah oleh pihak berkuasa berkenaan terutamanya pihak DBKL dalam menyediakan perkhidmatan dan kemudahan yang lebih baik setanding sebagai pusat pelancongan warisan global. Mereka berpendapat bahawa pihak-pihak berkepentingan iaitu pihak berkuasa tempatan perlu mengambil langkah-langkah bagi mempertingkatkan suasana di kawasan Medan Pasar sebagai Pusat Tarikan Pelancongan Warisan yang lebih baik dan menarik. Justeru itu peranan pihak berkepentingan adalah sangat penting dalam menentukan kemudahan yang disediakan di Medan Pasar mampu memberi keselesaan dan keselamatan kepada pelancong. Disamping penyediaan aktiviti-aktiviti yang mempunyai daya tarikan kepada pelancong untuk datang semula pada masa-masa akan datang. Perhubungan melalui penyediaan rangkaian pejalan kaki di antara Medan Pasar dengan kawasan tarikan sekitar tersebut perlu diwujudkan. Penyediaan kemudahan asas dan keselamatan merupakan agenda utama dalam usaha untuk mentransformasikan Medan Pasar sebagai sebuah pusat pelancongan warisan yang berada di tengah-tengah antara pusat tarikan sekitar seperti Central Market, Petaling Street (Kasturi Walk), Lebu Ampang, Masjid Jamek dan Dataran Merdeka.

Kesimpulan

Fenomena pemuliharaan bangunan bersejarah untuk ditransformasikan sebagai tarikan pelancongan adalah satu fenomena yang masih baru di Malaysia. Medan Pasar adalah salah satu komponen aset yang sangat bernilai sebagai tempat tarikan dari segi warisan sejarah dengan ciri-ciri senibina lama khususnya ciri-ciri senibina *Neo-Classical* yang wujud antara tahun 1900 – 1930. Medan Pasar amat dikenali sebagai pusat komersial pertama bagi seluruh Kuala Lumpur, ketika sejarah pembukaan Kuala Lumpur dan catatan tentangnya telah dibukukan. Cadangan mengintegrasikan Medan Pasar melalui Heritage Trail dengan Central Market, Petaling Street (Kasturi Walk), Lebu Ampang, Masjid Jamek dan Dataran Merdeka adalah merupakan satu kemudahan kepada pelancong. Di samping kemudahan sampaian yang tinggi melalui sistem pengangkutan awamnya yang lengkap seperti penyediaan hentian bas bandar & teksi serta stesen LRT dan Monorel Masjid Jamek dan Pasar Seni disokong usaha-usaha pemeliharaan dan pengekalan serta meningkatkan kemudahan asas dan sokongan serta keselamatan oleh pihak berkuasa tempatan, Medan Pasar mampu ditransformasikan sebagai salah satu tempat ikonik pelancongan warisan serta diadaptasikan bagi mencapai objektif Perancangan Greater Kuala Lumpur.

Penghargaan

Pengkaji mengucapkan setinggi penghargaan kepada UKM yang membiayai penyelidikan ini melalui dana Dana Pembangunan Penyelidikan Kumpulan DPP=2-14-164 Experience economy dan pembangunan ekonomi bandar di Wilayah Greater Kuala Lumpur.

Rujukan

- Ahmad AG (1998) Urban Tourism in Malaysia: Heritage Cities of Georgetown, Malacca And Kota Bharu, 2nd. International Seminar on European Architecture and Town Planning Outside Europe (Dutch Period), Malacca 2-5 November 1998.
- Ahmad AG (2006) Rangka kerja pemuliharaan bangunan warisan di Malaysia, Bengkel Konservasi. Monumen dan Tapak Tanah Bersejarah, Melaka.
- Norhanim AB (2006) Pelancongan warisan: Satu tinjauan global. Pengurusan persekitaran dan pelancongan di Malaysia konsepsi dan kajian. Universiti Utara Malaysia, Sintok, pp. 91-106. ISBN 983328275X. Available from: <http://repo.uum.edu.my/id/eprint/3073>.

- Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (2010a) *Heritage Trail & Tempat Ikonik*, Draf Pelan Bandaraya KL Jilid 1.
- Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (2010b) *Heritage Trail & Tempat Ikonik*, Draf Pelan Bandaraya KL Jilid 2.
- Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (1996) *Garis Panduan Pengekalan Bangunan Di Dalam Kawasan Pusat Bandaraya Kuala Lumpur*, Penerbitan Unit Pengekalan Seni Bandar, DBKL.
- Donaire JA, Gali N (2008) Modeling tourist itineraries in heritage cities: Routes around the Old District of Girona. *Pasos* 6(3), 435-449.
- Erwin Yuniar Rahadian, Fadli Wahab, Hendrik Syaputra, Asep Setiawan (2013) Kajian karakteristik bangunan ikonik pada Gedung Puspa Iptek Kota Baru Parahyangan, Bandung Indonesia. *Reka Karsa* 1(9), 1-9.
- Er Ah Choy (2013) Pembangunan pelancongan lestari di Melaka: Perspektif pelancong *GEOGRAFIA Online Malaysian Journal of Society and Space* 9 (3), 12 – 23.
- Fielden BM (2000) *Conservation of Historic Buildings*. Architectural Press, Oxford.
- Idid SZA (1996) *Pemeliharaan Warisan Rupa Bandar: Panduan mengenali Warisan Rupa Bandar berasaskan Inventori Bangunan Warisan Malaysia*. Badan Warisan Malaysia, Kuala Lumpur.
- Habibah A, Hamzah J, Nur Amirah KZ, Atiqah KZ, Er AC, Amriah B, Mushrifah I, Sri Winarni S (2012) *Imej Pelancongan Pusat Pentadbiran Negara Berdasarkan Perspektif Pelancong: Kes Putrajaya*. *Akademika* 82(3), 109-122.
- Harun SN (2005) *Amalan Kerja Pemuliharaan Bangunan Bersejarah di Malaysia* (Phd Thesis). Universiti Sains Malaysia.
- Johar S, Ahmad AG, Che-Ani AI, Tawil NM, Usman IMS (2011) Analisa kajian lapangan ke atas kecacatan pada bangunan masjid lama di Malaysia. *Journal Design + Built Kajian Kecacatan Bangunan Masjid Lama* 44. ISSN: 1985-6881.
- Jabatan Warisan Negara (2005) *Akta Warisan Kebangsaan 2005 (Akta 645)*. International Law Book Services, Kementerian Kebudayaan, Kesenian dan Warisan, Kuala Lumpur.
- Kotler P, Haider DH, Rein I (1993) *Marketing Places: Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, State and Nations*. Free Press, New York.
- Kamal KS, Ahmad AG, Wahab AB (2007) Kecacatan bangunan dan kepentingan pemuliharaan warisan di Bandaraya Ipoh. *Proceedings National Conference On Malaysia Cityscape*, pp. 432-441. Lumut, Malaysia. 28-29 November.
- Kaika M (2010) Architecture and crisis: Re-inventing the icon, re-imag(in)ing London and re-branding the city. *Transactions of The Institute Of British Geographers* (2010), 454-474.
- Mohd Samsudin, Sulung Mohamad (2013) Pengaruh Warisan Sejarah Dalam Industri Pelancongan Langkawi. *Jurnal Antarabangsa Alam Dan Tamadun Melayu* 1(1), 99-109.
- Nurul Farahana Mohamed Idris (2014) *Pelancongan warisan: Kajian kepuasan pelancongan terhadap pelancongan warisan di Melaka*. (Tesis Sarjana). Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Othman Mohd Nor, Siti Norlizaiha Harun, Siti Norsazlina Haron (2007) Interpretasi dan persembahan tapak warisan kajian kes: Kompleks Sejarah Pasir Salak dan Istana Kellie, Batu Gajah, Perak. Universiti Teknologi Malaysia. Available from: http://eprints.uitm.edu.my/4816/1/LP_OTHMAN_MOHD_NOR_07_24.pdf.
- PEMANDU (Performance Management and Delivery Unit) (2010) *Greater Kuala Lumpur & Klang Valley Laporan Economic Transformation*. Available from: etp.pemandu.gov.my.
- Udjianto P (2012) *Perkembangan 'Arsitektur Ikonik' di Berbagai Belahan Dunia*. Institut Teknologi Nasional.
- Unit Rekabentuk Bandar dan Warisan, Jabatan Rekabentuk Bandar dan Bangunan (2014) *Menukar Aktiviti Perniagaan di Medan Pasar*. Kertas Bengkel Seri Pasific Hotel Kuala Lumpur, Anjuran DBKL, 17 Mac 2014.

- Warnaby G, Medway D (2008) Bridges, place representation and place creation. *Area* **40**(4), 510-519.
- Yuszaidy Mohd Yusoff, Hanapi Dollah, Ab Samad Kechot (2013) Perlindungan harta warisan: keberkesanan usaha pemuliharaan dan pemeliharaan dalam pembangunan negara. *Geografia Online Malaysian Journal of Society and Space* **9**(2), 64-77.
- Zainal AA (2011) Masalah dalam Pemuliharaan Bangunan Warisan di Malaysia. Persidangan Kebangsaan Sains Sosial Unimas: Pembangunan ke Arah Masa Depan yang Mapan, 20-21 April 2011, CTF1 Kampus Barat, Universiti Malaysia Sarawak.